Nyugat-európai szövetkezeti modellek adaptációjának lehetőségei a romániai mezőgazdaságban

SIMON SÁNDOR

Romániában az Európai Unióhoz történő csatlakozás határozott politikai törekvésként jelenik meg, azonban e cél elérése sok feltétel megteremtését teszi szükségessé. A szerkezetátalakítási és intézményi reformok szükségességének tárgyalásától eltekintve a ez a tanulmány elsősorban a vidék gazdaságában meghatározó szerepet betöltő élelmiszer-gazdaság versenyképessége megteremtésének szervezeti kérdéseivel foglalkozik.

Románia gazdasági fölzárkózásának elemzése esetén sokszor felmerülnek nyugati szomszédjának, Magyarországnak a gazdasági fejlődés terén szerzett tapasztalatai. A magyar mezőgazdaság az elmúlt évtizedekben, ha eltérő tulajdoni szerkezetében is, de sok tekintetben hasonló modellt követett, mint a nyugat-európai agrárgazdaságok. Ez a modell igen intenzív, sok ipari eredetű anyagot használt fel, nagy a ráfordítás igénye, és nagymértékben környezetszennyező volt. A román mezőgazdaság sokkal extenzívebb technológiát alkalmazott és alkalmaz jelenleg is.

A technológia extenzívebb jellege főként az anyagi források szűkösségének köszönhető, bár kétségtelenül – és sokak által még nem kellően értékelten – előnyei is vannak e helyzetnek: a biogazdálkodás számára elengedhetetlen talajtisztaság „mérhetetlenül" nagyobb, mint a nyugatabbra levő országokban, valamint a hagyományos technológiák különleges tájjelleget kölcsönöznek a termékeknek, ami a nyugati piacokon egzotikumnak számíthat. Itt nemcsak a hagyományosan román nemzeti értéknek számító falusi juhtejkészítményekre (pl. telemia vagy a fakéregben érlelt sajtok), moldvai borokra kell gondolni, hanem az eddig kevesebb reklámot látott erdélyi termelési hagyományokon alapuló termékekre is (pl. a mezőségi borok, a kalotaszegi tejtermékek, a nyárádmenti kertészeti termékek).

E tanulmány készítésével arra a feladatra vállalkoztam, hogy a Nyugat-Európában elterjedt szövetkezeti szervezeti formáknak a romániai vidék gazdaságába, azaz alapvetően a mezőgazdaságba történő adaptálhatóságát vizsgáljam. A rendszerváltozást követő években az egyik legégetőbb problémává vált az alapanyag-termelőktől a végső fogyasztókig terjedő láncok szereplői közötti gazdasági koordináció – a továbbiakban: termékpálya-kapcsolatok – megszakadása, ezért a kutatás tárgyának is a szervezeti formák azon csoportjait választottam, amelyek már korábban bizonyították – akár Nyugat, akár Kelet-Közép-Európában –, hogy képesek a gazdasági koordináció hatékonyabbá tételére.

A mezőgazdasági termelés jellegében jelentősen különbözik a gazdaság többi szektorától. A természetnek való rendkívüli kiszolgáltatottsága okozza többek közt azt, hogy a vállalkozói tőke előnyben részesíti az ipart vagy a szolgáltatásokat (és ezek a városokban összpontosulnak) a mezőgazdasággal szemben. A mezőgazdasági termelés sajátosságai miatt az egyes szervezeti, illetve jogi formák nem egyformán felelnek meg a mezőgazdasági termelés és a vidéki élet sajátosságainak. Ennek a szervezeti formának meg kell felelnie egyrészt a mezőgazdaság sajátosságaiból fakadóan (pl. a nagy távolságok) az önellenőrzésen és önirányításon alapuló szervezeti struktúrának, valamint a modern technológiák (pl. gépesítés) és piaci viszonyok által megkövetelt hatékonyságnak (nagyobb parcellaméret kialakítása, több tartalék tőke felhalmozása). A szövetkezeti szervezeti forma teljesítheti ezeket a feltételeket. A kutatás elméleti közgazdaságtani megalapozásával, a szövetkezetelmélet politikamentes megközelítésével doktori értekezésem (6) részletesebben foglalkozik. Jelen tanulmányban terjedelmi korlátozottsága miatt nem tudok kitérni arra, hogy miért a hitel-, a fogyasztási, a beszerző, az értékesítő és a közösen termelő szövetkezeti modelleket soroltam be a „nyugat-európai" gyűjtőfogalomba. Az értekezésben (6) ezzel kapcsolatban is bővebb ismeretanyag található.

A termékpályák kezdeti és zárószakasza: tőkeellátás, kiskereskedelem

Romániában indokolt a termékpályák kezdeti és végső szakaszának összekapcsolása a szövetkezetek működési lehetőségeinek vizsgálata során. Azért érdemes együtt vizsgálni a termékpályák e szakaszát, mert Románia lakosságának csaknem fele falvakban, községekben él, és a mezőgazdaságban dolgozók alapvetőe n helyben szeretnék beszerezni a termeléshez szükséges inputokat (például tőkét), valamint a háztartási fogyasztási cikkeket is. (3)

Már a XIX. században egyszerre alakultak a falvakban hitel- és fogyasztási szövetkezetek. A XX. század második felében a két szövetkezeti forma egy hálózaton belül egyesült. Az 1990-es években a drasztikusan visszaeső termelés és a csökkenő fizetőképes kereslet sok falusi fogyasztási és hitelszövetkezet bezárásához vezetett. (A hitelszövetkezet elnevezés túlzónak is tekinthető, ugyanis sok esetben ezek csak hitelegyesületként működtek, vagy a fogyasztási szövetkezetek nyújtottak kölcsönöket.) Az előbbi folyamatot gyorsította az egyéni vállalkozásban működő kisboltok elszaporodása, a szakemberhiány, a hitelönellátás hiánya. Sok esetben a volt szövetkezeti épüle-

teket adták bérbe az egyéni vállalkozóknak.

Az 1990-es években lezajlott gazdasági és politikai átalakulás néha indokolatlanul is azt a benyomást keltette sokakban, hogy az előző rendszer minden intézménye elavult, és újakat kell szervezni helyettük. A falusi fogyasztási és hitelszövetkezeti hálózat is ennek a folyamatnak lett az áldozata. E rendszer – habár még felélesztheto – szolgáltatásainak színvonala messze elmarad attól, amely a nyugat-európai hasonló szövetkezeteknél tapasztalható.

A hitel- és a fogyasztási szövetkezetek törvényi szabályozása ma Romániában részletesen kidolgozott. (4) A törvény az elsődleges szövetkezetek szintjén még különálló szervezetekként jelöli meg a hitel- és fogyasztási szövetkezeteket, de a másodlagos és harmadlagos szinten a részben a létező közös intézményrendszert erősíti meg.

Hitelszövetkezetek

A mezőgazdasági hitelezés számára különösen alkalmas intézmények a hitelszövetkezetek (lásd az értekezés korábbi fejezeteit), ezek a mezőgazdasági termelők saját intézményeivé válhatnak, vezetésük és ellenőrzésük alatt. A mezőgazdasági hitelezés különleges követelményeinek főképpen a helyi hitelszövetkezetek tudnak eleget tenni, mivel a hiteleket odaítélő és azok felhasználását ellenőrző szakemberek nap mint nap figyelemmel kísérhetik hiteleik felhasználását.

Ahhoz, hogy a kereskedelmi bankok szolgáltatásaival versenyképes vidéki szövetkezeti rendszer kialakulhasson, megfontolandó a hitelezési szolgáltatás leválasztása a fogyasztási szövetkezetekről és egy önálló hitelszövetkezeti hálózat kialakítása, ugyanis ez teremtheti meg a lehetőséget, hogy olyan hálózatot lehessen kialakítani, amelynek kínálata településenként egységes és színvonalas, valamint ezzel lehet megteremteni a lehetőséget egy finanszírozási háttérintézmény kialakításához. A fejlődést a jelen gazdasági körülmények között csak hitel- és betétügyletekkel nem lehet elérni. Jelentősen javítani kell a hitelszövetkezetek szolgáltatásainak színvonalát.

Minden európai bank, így a szövetkezeti bankok is világpiaci szintű versenykihívás nyomásának vannak kitéve, ami abban is megnyilvánul, hogy törekedniük kell a régi vevőik megtartására, új vevők megszerzésére, új termékek, szolgáltatások bevezetésére, a kockázatok csökkentésére, a készpénzkímélő eljárások elterjedtebb alkalmazására. Ezzel együtt gyors és alapos döntéshozatali mechanizmusok kialakítására és működtetésére kell törekedniük, mert enélkül a versenyképesség elképzelhetetlen.

Meg kell találni a tagi tőkebevonás növelésének módjait, ugyanakkor alapvető szövetkezeti elvek feladása nélkül kell kidolgozni a külső tőkebevonás technikáit. A tőkeigényesség növekedése ugyanis megállíthatatlan folyamat, és feltételezi a külső tőkebevonást is. Eközben meghatározónak továbbra is a saját, illetve tagi tőkeforrásnak kell lennie, hiszen a tag betétjét itt helyezi el, pénzügyi szolgáltatásokat innen vesz, hitelt szintén a saját szövetkezetétől vesz igénybe. Versenypozíciót javító tényező, ha a szövetkezet tanácsadást is nyújt nemcsak termékeit illetően, hanem például adózási, befektetési, illetve olyan ügyekben, amelyek egyre fontosabb szerepet játszanak a tagok üzleti döntéseiben is.

A várhatóan megerősödő hitelszövetkezeteknek egyre fontosabb szerepük lesz tagjaik banktechnikai ismereteinek bővítésében is. A hitelszövetkezeti hálózat sikere azon fog múlni, hogy mennyire sikerül a vidéki lakossággal megértetni, hogy megtakarításaikat igyekezzenek a helyi szövetkezetben lekötni, mert így lesz lehetőség e források visszaforgatására a helyi gazdaságba. A hitelszövetkezeteknek is előre kell lépniük az ügyfelekkel való kapcsolattartás fejlesztésében, hatékonyságának emelésében.

Az „ügyfélközpontúság” növelése, a jobb szervezés, a hatékonyabb gazdálkodás, a gyorsabb reagálás, a tagok jobb, hatékonyabb informálása, a társadalomban bekövetkezett strukturális változásokhoz való szorosabb alkalmazkodás a versenyelőny megtartását szolgálja. A termékek és szolgáltatások minőségének és választékának javítása, a tagi kapcsolattartás (public relations) hatékonyságának növelése az adott helyen, az adott körülmények között elérhető, kedvező üzemméret kialakítása, valamint nemzeti és nemzetközi univerzális banki szolgáltatások nyújtása elengedhetetlen feltétele lesz a hitelszövetkezeti hálózat megerősödésének.

Az előbb említett célok elérésében fontos állomást jelenthet egy finanszírozási háttér hitelintézet felállítása. Ez a vidéki hitelszövetkezetek szorosabb integrációját követelné meg, mint a jelenlegi másod- és harmadfokú szövetkezés. Jelenleg a hitelszövetkezeteket másodfokú szinten koordinálják az ún. területi pénztárak (Casa Teritorială a Cooperativelor de Credit) és a Fogyasztási és Hitelszövetkezetek Területi Szövetségei (Federala Teritorială a Cooperativelor de Consum și de Credit – FEDERALCOOP), harmadfokon pedig a Hitelszövetkezetek Pénztára (Casa Cooperativelor de Credit – CREDITCOOP) és a Fogyasztási és Hitelszövetkezetek Országos Szövetsége (Uniunea Națională a Cooperativelor de Consum și de Credit – CENTROCOOP).

A területi és az országos pénztárak, valamint a hitelszövetkezeteknek a fogyasztási szövetkezetekkel közös másod- és harmadfokú szövetkezetei – bár széles körű koordinatív funkciót látnak el – nem rendelkeznek olyan jogszabályi háttérrel, amellyel a hitelszövetkezeteket összefogva

olyan pénzintézetté válhatnának, amelyek versenyképes termékeket, szolgáltatásokat tudnának kifejleszteni az alapszövetkezetek részére, valamint finanszírozási háttérintézményük lehetne. Versenyképes hálózat működtetéséhez szorosabb együttműködésre van szükség a hitelszövetkezetek között.

A szorosabb együttműködés által lehetővé váló nagyobb hatékonyság és megnövekvő biztonság révén a vidék vezető pénzintézeti hálózatát alakíthatnák ki a hitelszövetkezetek. Az integráció további célja a szakosodás elősegítése azáltal, hogy az integráció központi szervei és közös vállalkozásai lehetővé teszik a közös termékfejlesztést, a közös termékreklámot, a termékek egységesítését, a szolgáltatások koncentrálását, a hazai bankközi pénzpiacokon való hatékonyabb fellépést, a nemzetközi bankkapcsolatok hatásos és gazdaságos kiépítését, működtetését. Az összefogás elősegíti a nagyobb vállalkozások és intézmények finanszírozásában való részvételt, valamint hozzájárul a működési költségek szintjének csökkentéséhez, a versenyképesség növeléséhez.

Az egységes, hálózatszerű működés kialakítására való törekvés alapvető, piaci versenypozíciót javító cél. Ez magában foglalja az egységes üzletpolitikát és eljárási rendet, valamint a helyi sajátosságokhoz való alkalmazkodást is. A tevékenységek, termékek és a technikai háttér fejlesztésének összehangolása, a közös ellenőrző és biztonsági rendszer, az alkalmazottak egységes továbbképzése alapozza meg az egységes és színvonalas működést.

Fogyasztási szövetkezetek

Az ország domborzati tagoltsága, valamint a közlekedéssel és az információáramlással kapcsolatos anomáliák megnehezítik a vidéki lakosság bekapcsolódását a városok gazdasági vérkeringésébe. Ezt a nehézséget hivatottak leküzdeni a fogyasztási szövetkezetek.

Tevékenységük során a termékpályák végső szakaszán a bizonyos körülmények között nehezen működő piaci koordinációt váltja fel a szövetkezet intézménye. Kisebb lélekszámú településeken, a ritkábban lakott térségekben a vásárlók igényeinek megismerése és kielégítése olyan magas tranzakciós költségeket okoz, amelyet a vállalkozói tőke nem szívesen, illetve csak nagy nyereségigénnyel vállal.

A román gazdaságra különösen is igaz az, hogy a vidék hátrányos gazdasági helyzetben van, ezért rövid távon feltétlenül szükséges az elkülönült termékpálya-szakaszok regionális koordinációja és összekapcsolása, ugyanis ezzel a megtakarítások helyben beruházhatók, a mezőgazdaság termékei számára helyi piacot lehet találni. Így a vidéki lakosság úgy érezheti, hogy a fogyasztási és hitelszövetkezeteken keresztül saját anyagi egzisztenciájának legfőbb garanciáját, a mezőgazdaságot (benne munkahelyét) támogathatja.

A fogyasztási szövetkezetek hálózata nagy múltra tekint vissza Romániában. Az első szövetkezeti formák között jelentek meg a hitelszövetkezetekkel együtt. Fel kell tudják venni a versenyt a városokban elterjedt üzlethálózatokkal az értékesítéshez kapcsolt szolgáltatások minőségében.

A versenyképesség növeléséhez szükség van a szövetkezeti kereskedelemmel kapcsolatos szolgáltatások minőségének javítására: az áruválaszték növelésére, a boltok megnyerőbb belső és külső kialakítására, üzletlánccá szervezésére, hasonló megjelenésére és áruválasztékuk hasonlóbbá tételére.

Az előbbi célok eléréséhez szükség van egy közös nagykereskedelmi rendszer kifejlesztésére, a beszerzési árak leszorítására, a belső irányítás és a költséggazdálkodás racionalizálására, a szakemberállomány továbbképzésére, a logisztikai módszerek korszerűsítése és más szövetkezeti hálózatokkal való kooperációra.

Az említett fejlesztésekhez szükség van egy koordinációs intézményre. A fogyasztási szövetkezetek történetében ezt a szerepet általában másodlagos és harmadlagos szövetkezetek játszották. A hatályos törvényi szabályozás (4), a koordinációs funkciókat a Fogyasztási és Hitelszövetkezetek Területi Szövetségei (Federala Teritorială a Cooperativelor de Consum și de Credit – FEDERALCOOP) és a Fogyasztási és Hitelszövetkezetek Országos Szövetsége (Uniunea Națională a Cooperativelor de Consum și de Credit – CENTROCOOP) hatáskörébe utalja.

Habár az elvárt koordinatív funkciók ellátását a törvény előírja e másodlagos és harmadlagos szövetkezetek számára, mégsem tudott eddig a gyakorlatban kellő hatékonysággal működni. A probléma oka a szövetkezeti forma finanszírozási bizonytalanságaiban keresendő.

A versenyképes szövetkezeti üzlethálózat működtetéséhez biztos és jövedelmező tőkelekötési lehetőségeket kell teremteni külső befektetők számára. Erre a célra egy gazdasági társaság jobban megfelel, mint egy szövetkezet, ezért javasolható, hogy a fogyasztási szövetkezetek alapítsanak regionális szinten gazdasági társaságokat beszerzési és koordinációs igényeik kielégítésére.

A működő szövetkezeti vagyon egy részének gazdasági társaságokba történő integrálása következtében nem csökken a szövetkezeti önkormányzati szervek működési köre. A tagsági érdekeltség, a szövetkezethez való kötődés, a tagi aktivitás nagymértékben függ a szövetkezeti demokrácia érvényesülésétől.

A közgyűlés, a küldöttgyűlés, a társaság gazdasági ügyeibe közvetlenül nem avatkozik be. A szövetkezet tisztségviselőinek elsődleges feladatává válik újabb tagok (vásárlók) megnyerésére, valamint egy törzsvásárlói kör kialakítása.

A regionálisan szervezett gazdasági társaságoknak szintén érdemes létrehozni koordinációs, beszerzési és pénzügyi igényeik ellátására országos szinten egy részvénytársaságot. A regionális gazdasági társaságok és az országos központ átvennék a másodlagos és harmadlagos szövetkezetektől (FEDERALCOOP és CENTROCOOP) a fogyasztási szövetkezetek felé irányuló gazdasági tevékenységet.

A termékpályák középső szakaszai: termelés, feldolgozás, nagykereskedelem

Románia euroatlanti integrációjára többet kell várni, mint Magyarország európai uniós csatlakozására, ezért Romániában a mezőgazdaság és az élelmiszeripar nem fog olyan éles versenybe kerülni, mint Magyarországon. Ez a hosszabb időszak esélyt ad a román gazdaság számára a felzárkózáshoz. Románia földrajzi tagoltsága rendkívül változatos. Ez a mezőgazdasági termelés számára is megfontolandó kell, hogy legyen. Az ország területének legalább a felét adják azok az alföldi és enyhén dombos térségek, ahol a nagy termelési méretben történő szántóföldi növénytermesztés feltétlenül javasolható.

Annak a technológiának, amely fel akarja venni a versenyt a gépesített, öntözött, nemesített, vegyszerekkel kezelt és főként olcsó termékekkel (és az európai uniós csatlakozás után nyitott lesz a romániai piac), alkalmaznia kell ezeket a fejlesztéseket az életben maradás érdekében.

Ellenkező esetben tovább marad fenn a falusi lakosság önellátó gazdálkodása és elszegényedése, ki fognak szorulni termékeikkel a komoly minőségi előírásoknak (pl. ISO, HACCP) és követelményeknek (pl. tejcsíraszám, a gabona gombamentessége, hűtőlánc stb.) megfelelő városi elosztási csatornákból (pl. hipermarketek). Bármennyi kulturális és ökológiai értéke van a hagyományos extenzív, az ősöktől örökölt és megtartott kisparcellás gazdálkodásnak, ebben a várható versenyben nem lesznek versenyképesek. A versenyképes termelési technológiához szükséges tőkeháttér és a gazdaságos gépkihasználást lehetővé tevő táblaméretek csak birtokösszevonásokkal teremthetők meg.

A közösségi termelő szervezetek közül jogi szabályozásuk alapján a mezőgazdasági társaságok állnak legközelebb a szövetkezeti formákhoz. (7) Változó tőkéjű és változó taglétszámú szervezetek, melyekben érvényesül az egy tag – egy szavazat elve, de tőkekamatozási korlátokat nem tartalmaz a törvény. (5)

E szervezetek jövedelmezőségének javításában rendkívüli lehetőség a vertikális koordináció hatékonyabbá tétele. (5) Az előbb említett kisebb minőségi követelmények miatt megfelelő finanszírozási háttér mellett ezen szervezetek számára javasolható feldolgozóüzem létesítése gazdasági társasági (pl. korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság) formában. Ezek a feldolgozóüzemek regionális szinten jöhetnének létre, több mezőgazdasági társaság tulajdoni részesedésével. Ebben az esetben a szövetkezeti elveket is tartalmazó mezőgazdasági társaságok holding-funkciót is ellátnának.

A feldolgozóüzemek számára azért lényeges a gazdasági társasági forma, mert így könnyebb lesz a külső (az alapító mezőgazdasági társaságokon kívüli befektetőktől származó) tőke bevonása (pl. új tagok vagy tőkerészek bevonása a kft.-be, esetleg részvények kibocsátása.)

A holding típusú szervezeti formát ott is célszerű kialakítani, ahol a korábban privatizált gépállomások tulajdonosainak nincs kellő tőkeerejük a géppark felújításához kapcsolódó beruházásokhoz, a mezőgazdasági társaságoknak pedig gépi szolgáltatásokra van igényük, és a finanszírozásban partnerek tudnak lenni.

A mezőgazdasági társaságok termelési eszközökkel történő ellátása, valamint a tulajdonukban levő feldolgozóüzemek termékeinek értékesítése céljából érdemes másodlagos és harmadlagos beszerzési és értékesítési szövetkezeteket alapítani. A mezőgazdasági társaságok vezetői felé irányuló szervezetfejlesztési tanácsadási tevékenységgel, továbbá a vidéken végződő termékpályák előnyben részesítésével lehetne hatékony lépéseket tenni a másod- és harmadfokú beszerzési és értékesítési szövetkezetek szervezése terén. A hatékony, áralakító szereppel bíró marketingfunkció érvényesüléséhez a termékpályák keresztmetszetét domináns módon le kell fedniük e szövetkezeteknek, ezért a hálózatba célszerű bekapcsolódni minél több termelő szervezetnek.

Az ilyen céllal alakult másodlagos és harmadlagos szövetkezetek fő tevékenysége valószínűleg az említett feldolgozóüzemek termékeinek piacra juttatása lesz. Ha ennek a hálózatnak sikerül összekapcsolódni a hitel- és fogyasztási szövetkezetek hálózatával, akkor a vidéken kezdődő és végződő termékpályák jelentős része nem fog kényszerből városi közvetítőkön keresztülhaladni (eltekintve a szövetkezetek regionális és országos központi szerveitől). Ez a Románia lakosságának közel felét kitevő falusi lakosság számára a „túlélést” biztosíthatja addig, ameddig meg nem erősödik a vidéki gazdaság annyira, hogy az ország szervesen bekapcsolódhasson a világgazdasági munkamegosztásba, és megér-

jen az európai uniós csatlakozásra.

A hegyvidéki térségekben az állattenyésztésnek és az erdőgazdálkodásnak van elsősorban létjogosultsága, a szántóföldi növénytermesztés a takarmányellátás kiegészítését célszerűen szolgálja.

Ezekben a régiókban a változatos és rendkívül tagolt domborzat a mezőgazdasági termelésben is a kisebb termelési méreteket, a családi gazdaságok működését indokolja. Azokon a területeken, ahol van lehetőség szántóföldi növénytermesztésre, nagyobb részben a gépesítés, kisebb részben a beszerzés és az értékesítés gondjaira kell megoldást találni. A hasznosítható földterületek annyira széttagoltak, és távol esnek egymástól, hogy a nagyüzemi módszerek alkalmazása olyan mértékben megnövelné a tranzakciós költségeket, amely könnyen csődbe juttathatná a gazdaságokat, ezért a tulajdonosi érdekeltséget jobban érvényre juttató, az önirányítást széles körben lehetővé tevő családi gazdaságok működése indokolható gazdaságilag.

E családi gazdaságok anyagi és munkaszervezeti korlátjaik miatt külső szolgáltatásokra szorulnak. Ezek közül a legfontosabbak a hitelhez jutás, az alapanyagok beszerzése, a gépi szolgáltatások, a termékértékesítés és a háztartási fogyasztási cikkek beszerzése. (1) A hitelhez jutásban és a háztartási fogyasztási cikkek beszerzésében a már említett fogyasztási és hitelszövetkezeti hálózat kaphatna nagyobb szerepet hálózatának kiterjesztésével.

A termeléshez szükséges szolgáltatások nagy részét a gépi szolgáltatások jelentik. E szolgáltatásokat igényelhetik a termelők bérvállalkozóktól, de ez nem kellően költségkímélő lehetőség, ugyanis az önköltségen felül meg kell téríteni a tulajdonos gépparkjába lekötött tőkéje nyereségigényét. Megoldást adhat Erdélyben erre a problémára a gépkörök szervezése, ugyanis a rendkívül tagolt domborzati viszonyok között csak kisüzemi módszereket lehet alkalmazni. (Talán a domborzati viszonyok hatásában rejlik az oka annak is, hogy a gépkörök miért Ausztriában és Németország déli tartományaiban alakultak ki és terjedtek el.)

A gépkör a kisgazdaságok önszerveződésének egy olyan példája, melynek lényege az egyéni beruházás, gépvásárlás és a felesleges kapacitásnak egy meghatározott körben való hasznosítása. Ennek nagy előnye, hogy megoszlanak a beruházási és üzemeltetési költségek, minden műveletre a legmegfelelőbb gépet lehet beszerezni, a befektetés aránylag rövid időn belül megtérül. Ez pedig lehetővé teszi, hogy a gépparkot a modern technológiának megfelelő új gépekkel egészítsék ki.

Egy gépkörben a gazda megőrzi teljes önállóságát, gazdaságával csatlakozik egy olyan körhöz, amely a termeléshez szükséges valamennyi géppel rendelkezik. A gazdák ezt a kört úgy egészítik ki, amint a szükség diktálja. Jelentősen mérsékelhető a tőke szükségessége a beruházások esetén, ha a jól szervezett körön belül egy-egy gazdának nem kell minden gépet megvennie, miközben saját gépeinek kihasználtsága is növekszik. A tagok beruházásai, illetve a gépbeszerzések a tagok között egyeztethetők, amiből adódóan amellett, hogy a beruházási kiadások minimalizálhatók a gépkörön belül, általában minden feladatra megfelelő termelőeszköz fog rendelkezésre állni. Az együttműködés hasznaként említhető továbbá, hogy a szolgáltatások ellenértéke ugyanabban a körben marad, és nem von ki forrásokat a helyi közösségből.

A tagok a gépkör szolgáltatásait igénybe vehetik főként a talajművelés, növényápolás, növényvédelem, betakarítás terén, valamint olyan speciális munkákban, mint például erdőművelési feladatok, fakitermelési munkák, gazdasági épületek építése, felújítása, útépítés, -javítás, karbantartás, csatornaépítés, kiegészítő munkaerő biztosítása szezonális munkákhoz, rendkívüli esetekben munkaerő-szolgáltatás (pl. a gazda helyettesítése betegség, pihenőszabadság esetén, háztartás vezetése stb.).

A gépköröknek előnyeik mellett hátrányaik is vannak, melyek közül a legnyilvánvalóbbak a következők: a tagnak alkalmazkodnia kell a gépkör koordinátora által szervezett szolgáltatások ütemezettségéhez, a szolgáltatások minőségében ki van szolgáltatva, melyet a személyes kapcsolatok és a gépkör tagjai közötti szolidaritás enyhíthet. Alkalmazkodnia kell ahhoz a technológiához, melyet a gépkör menedzsmentje tagjai gépparkjának lehetőségeiből összeállít.

Ezek az önszervező, maximum egy-két részfoglalkozású szervező személyt alkalmazó gépkörök nem vagy minimális mértékben rendelkeznek közös gépállománnyal. Célszerű számukra az egyesületi jogi forma választása. Akkor és ott érdemes átalakulniuk mezőgazdasági társasággá, ahol a gazdaságok méretei és hasonló tevékenységi szerkezete nagyobb kapacitású gépek közös beszerzését és működtetését indokolják.

A gépköri mozgalom szerveződési folyamatát és kiszélesedését ma még több tényező is gátolja. Részben ide sorolható a gazdálkodók még napjainkban is tapasztalható egymás iránti bizalmatlansága (1), ami elsősorban az együttműködés előnyeire vonatkozó ismeretek hiányának, illetve az általános információhiánynak tudható be. A mozgalom fejlődésének meghatározó gátja azonban az anyagi erőforrások elégtelensége. Megfelelő pénzügyi háttér nélkül a gép- és gazdaságsegítő körök várhatóan nem lesznek

megszervezhetők, illetve működtethetők.

A családi gazdaságok beszerzési és az értékesítési igényeinek kielégítésére olyan nyugat-európai minta alapján szervezett termelői értékesítői szervezetek alapítása indokolható, melyek később az uniós előcsatlakozási pénzügyi források igénylésénél és elosztásánál is hatékony intézményrendszert jelenthetnek, valamint az értékesítési szolgáltatásuk kapcsolatot tud teremteni a vidéki fogyasztási szövetkezetek hálózatával.

Ez a szervezés Romániában rendkívüli anyagi áldozatokat követel, és az ehhez szükséges szakemberképzési és népszerűsítési feladatok megoldása sincs konkrét gazdaságpolitikai lépésekben megtervezve. Mivel ezek a beszerzéssel és értékesítéssel foglalkozó alapszövetkezetek hiányoztak az utóbbi évtizedekben, ezek szervezése fogja jelenteni a legnagyobb akadályt egy átfogó szövetkezeti hálózat kiépítésénél.

Következtetések, javaslatok

A versenyképes mezőgazdaság megteremtéséhez a kiterjedt szövetkezeti hálózat nagy segítséget jelenthet. A rendszer kiépítése rendkívül összehangolt munkát és érdekegyeztetést követel meg, amihez elengedhetetlen az állam anyagi támogatása. Az Európai Unió bővülésével olyan anyagi források (8) nyílnak meg a tagjelöltek előtt, amely kimozdíthatja a holtpontról a belépő országokban a szinte válságba került mezőgazdasági szerkezetátalakítást.

– Mivel a lakosság jelentős hányada falvakban és községekben lakik, a vidékfejlesztés stratégiai céljai között kell szerepeljen a mezőgazdasági termelők élelmiszer-vertikumon belüli koordinációjának hatékonyabbá tétele. E téren a megoldást a szövetkezeti szervezetek fejlesztésére lenne célszerű alapozni, különösen úgy, hogy a termékpályák a lehető legkevésbé hagyják el azt a régiót, amelyikből kiindultak.

– Románia 2000-től 2006-ig tervezett országos SAPARD-programjának stratégiai prioritásai között szerepel ún. gazdálkodói csoportok létrehozása. Ezzel a támogatási programmal elősegíthető olyan termelői-értékesítői szervezetek alapítása, melyeknek tagjai lehetnek egyéni gazdaságok és mezőgazdasági társaságok is.

– Az országos SAPARD-program stratégiai prioritásai között található a földbirtokszerkezet korszerűsítése. A megvalósítás során ki kell használni ezt a támogatási szempontból kivételes lehetőséget a nagy termelési méretre kidolgozott szántóföldi növénytermesztési technológiák számára előnyös birtokstruktúra kialakításához.

· Az országos SAPARD-program a mezőgazdasági vállalatok beruházási támogatását is szorgalmazza. Ennek keretében lehetne anyagi forrásokat elkülöníteni több mezőgazdasági társaság által birtokolható feldolgozóüzemek uniós szabványok szerinti felújítása számára.

A vidékfejlesztés sürgető és a csatlakozás szempontjából is kiemelt fontosságú céljai között a szövetkezetek és szövetkezeti rendszerek fejlesztése olyan eredményeket hozhat, amelyek nemcsak a mezőgazdaság versenyképességét növelik, hanem ezen keresztül hozzájárulnak a vidék infrastrukturális fejlődéséhez és népességmegtartó, munkahelyteremtő képességének növekedéséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

(1) DOBAY, K. M. – BOHATEREȚ, V. M.: Polii producției agricole comerciale ai județului Iași. În Seminarul Internațional „Asociațiile de marketing în agricultură. Prezent și viitor.” Iași, 23-24 ianuarie 2001.

(2) IHRIG K.: Szövetkezetek a közgazdaságban, Szerzői magánkiadás, Budapest. 1937.

(3) PEKAR, V.: Marketing agroalimentar. Editura Junimea Iași, 1997.

(4) ROMÁNIA PARLAMENTJE: 109-es számú törvény a fogyasztási és a hitelszövetkezetek szervezéséről és működéséről. 491-es dekrétum a fogyasztási és a hitelszövetkezetek szervezéséről és működéséről szóló törvény kihirdetéséről. România Hivatalos Közlönye. A Monitorul Oficial al României kivonatos fordítása. Bukarest: 1996. 167. sz., p. 1–31.

(5) ROMÁNIA PARLAMENTJE: 36-os számú törvény a mezőgazdasági társaságokról és más mezőgazdasági társulási formákról – România Hivatalos Közlönye. A Monitorul Oficial al României kivonatos fordítása. Bukarest: 1991. 97. sz., p. 1–8.

(6) SIMON S.: Nyugat-európai szövetkezeti modellek alkalmazhatóságának vizsgálata a magyar és a román mezőgazdaságban. Doktori (PhD) értekezés. Gödöllő, 2001

(7) TĂLMACIU, M.: Teorii privind cooperația, referatul nr. 1 pentru teza de doctorat „Structuri asociative în agricultura României”. Iași, 1997.

(8) VINCZE, M.: Régió- és vidékfejlesztés, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000